

Сондай-ақ, музыканы кез келген музыкалық аспаппен алмастыруға болады. Бастау үшін ол үздіксіз дыбысталуы керек, мысалы, қоңырау немесе маракас. Кейінірек қағу аспаптарын (үшбұрыш, қасық т.б.) пайдалануға болады.

Сіздің дауысыңызда осындай құрал болуы мүмкін. Мысалы, «Бар, жүр... тоқта» деп бұйрық беру арқылы ойынды жалғастырасыз. Алдымен есту зейіні ең қарапайым материал бойынша қосымша аландаушылықсыз пысықталады, мысалы, «музыка ойнап жатқанда жүгір». Бала бір ғана факторды ескеруі керек - «дыбыс естіледі - естілмейді».

Есту есте сақтау қабілетімен бірге есту зейінін дамытудың тағы бір нұсқасы: әртүрлі әрекеттерді қажет ететін бірнеше дыбыс болған кезде, мысалы: «Қоңырауды естісең - жүр, барабанды естісең - жүгір».

Қорытындылай келе, сөйлеудің есту зейіні ол дыбыстық сөйлеу стимуляторына зейінін шоғырландыру қабілеті. Ол жалпы есту зейініне негізделген. Есту зейіні дыбыстарды ажырата білу және жалпы түсіну қабілетін дамытудың алғы шарты деп шартты түрде айта аламыз, өйткені дыбысқа зейінді бағыттау қабілетінсіз оны дәл қабылдау мүмкін емес.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Парамонова Л.Г., Логопедия для всех. 4-е издание - СПб.: Питер, 2009. -416 с
2. Тарасова О. А., Чернышевы Ю. А., Речевая слуховая агнозия теория и практика. – М.Издательство Перо, 2021 – 230 с.
3. Лалаева Р. И., Парамонова Л. Г. Шаховская С.Н., Логопедия в таблицах и схемах. Учебное пособие для студентов дефектологических факультетов педагогических вузов по курсу «Логопедия». – М., 2012. – 216 с.
4. Амузия и слуховые агнозии. - <https://postnauka.ru/themes/postnauka>

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ – ТАНЫМДЫҚ ДАҒДЫЛАРЫНДАҒЫ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Арбабаева А.Т., Марат А.Т.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды

Психикалық дамудың тежелуі – бұл жеке психикалық процесстер (естесактау, зейін, ойлау, эмоционалды – ерік саласы) белгілі бір жастағы қабылданған психологиялық нормалардан артта қалған кезде психикалық дамудың қалыпты қарқынының бұзылуы. Психикалық дамудың тежелуі терминін психиатр Г.Е.Сухарева 1959 жылы ұсынған. Ол өткен ғасырдың 90-жылдарына дейін кәсіби әдебиетте және психологиялық – педагогикалық тәжірибеде кеңінен қолданылды. Содан кейін бұл термин тым жалпыланған және ескірген деп танылды, сондықтан 1997 жылы психикалық дамудың кешігуі медициналық диагноз болуды тоқтатты. Бірақ терминнің өзі өзектілігін жоғалтпайды, енді диагноз контекстінде емес, баланың дамуына педагогикалық сипаттама ретінде қолданылады. Психикалық дамудың тежелуінің көптеген себептері бар, бірақ қазіргі уақытта оларды екі үлкен топқа – биологиялық және әлеуметтік себептерге бөлінеді.

Психикалық даму тежелуі бар балаларда, әртүрлі әлеуметтік себептер (орталық жүйке жүйесінің жеңіл зақымдануы, соматикалық әлсіздік, цереброастеникалық күйлер, педагогикалық қараусыздық, гармониялық инфантилизм т.б) салдарынан, бейімделу қиындығы кездеседі. Жоғарыда аталған кемшіліктер психикалық дамуы тежелген балалардың жалпы білім беру бағдарламасын меңгеруіне кедергі жасамайды, бірақ олардың психикалық және дене бітімдік ерекшеліктеріне бейімделуін қажет етеді. Дер кезінде жүргізілген көмек жүйесі кейбір жағдайдағы медициналық көмек аталған даму ауытқуын толық немесе жартылай жоя алады [1].

Балалардың психикалық дамуының айқын тежелуінің себептері көп жағдайда жатыршылық кезеңде, босану кезінде және бала өмірінің алғашқы жылдарында

патогенетикалық факторлардың әсерінен туындайтын ең аз органикалық зақымданулар немесе орталық жүйке жүйесінің функционалдық жеткіліксіздігі, ерте балалық шақтан бастан өткерген ұзақ мерзімді созылмалы соматикалық аурулар, сондай-ақ ұзақ мерзімді әлеуметтік-мәдени депривация және стрессік психо-травматикалық факторлардың әсерінен болады [2].

Ойлау - бұл әлеуметтік тұрғыдан анықталған, сөйлеумен тығыз байланысты, жаңа нәрсені іздеу мен ашудың психикалық процесі, яғни оны талдау мен синтездеу кезінде шындықты жанама және жалпыланған бейнелеу процесі [3].

Психикалық дамуы тежелген оқушылардың басым көпшілігінде, ең алдымен, интеллектуалды мәселені шешуге деген дайындықтың болмауы байқалады. Қорытындылау немесе топтау үдерісінде осындай мәселе туындайды. Қорытындылау операциясының жеткіліксіз деңгейде қалыптасуы, заттарды белгілеріне қарай топтастыру кезінде байқалады. Қарапайым геометриялық фигураларды топтастыру сияқты тапсырмаларды еш қиындықсыз орындайды. Ал, күрделі геометриялық фигуралармен жұмыс істегенде, жұмыс өнімділігі бірден төмендейді, тек санаулы балалар ғана қатесіз орындай алады.

Психикалық дамуы тежелген мектеп жасына дейінгі балалардың көпшілігінде, ең алдымен, олардың алдына қойылған зияткерлік тапсырманы сәтті шешу үшін қажетті зияткерлік күш салуға дайын емес. Ұқсас көрініс жалпылау процесін зерттеу кезінде анықталады. Психикалық дамуы тежелген балаларда жалпылау операциясының қалыптасуының жеткіліксіз деңгейі объектілерді топтастыру тапсырмаларын орындау кезінде айқын көрінеді. Мұнда олардың арнайы терминдерді игерудегі қиындықтары көрінеді. Кейбір жағдайларда психикалық дамуы тежелген балалар нысанды жақсы біледі, бірақ оның атын есіне түсіре алмайды.

Жалпы алғанда, психикалық дамуы тежелуі бар балалардағы жалпы ұғымдар диффузды, нашар сараланған деп айта аламыз. Көптеген балалар жіктеудің қарапайым формаларын жақсы біледі. Белгілердің біреуін (түсі немесе формасы) бөлу негізінде қарапайым геометриялық фигураларды топтарға бөлу олар үшін қиын емес, олар бұл тапсырманы қалыпты дамып келе жатқан балалар сияқты сәтті орындайды. Олар жіберген қателіктердің шамалы саны жұмыс барысында жеткіліксіз назар аударумен және жеткіліксіз ұйымдастырумен түсіндіріледі.

Бұл балалардағы көрнекі – бейнелі ойлаудың даму деңгейі көбінесе нормаға ықпалдай. Көптеген балалар барлық тапсырмаларды дұрыс және жақсы орындайды, бірақ олардың кейбіреулері ынталандырушы көмекке мұқтаж, ал басқалары тапсырманы қайталап, орнатуды шоғырландыруға мүмкіндік беруі керек. Жалпы, ойлаудың осы деңгейінің дамуы қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен қатар жүреді. Көп жағдайда балаларға концептуалды сөздіктің кедейлігі және логикалық байланыс орната алмау немесе заттар мен құбылыстардың өзара байланысын түсіну кедергі келтіреді. Бұл балаларда ауызша-логикалық ойлау әлі дамымаған [4].

Ойлауды дамытуға ерекше назар аудару керек, өйткені баласыртқы әлеммен белсенді танысады, заттардың қасиеттері мен сапасын біледі, сөйлеуде алынған ақпарат пен суреттерді жалпылайды. Ойлауды дамыту – проблемалық жағдайды модельдеу мен шешуге, не болып жатқанын талдау мен синтездеуге негізделген осы жас кезеңіндегі психиканың дамуының маңызды аспектілерінің бірі. Орыс психологиясында оқушыларда ойлауды қалыптастыру және дамыту мәселелерімен Л.С. Выготский, Л.А. Венгер, А.В. Запорожец, С.Л. Новоселова, Л.Ф. Обухова, Д.Б. Эльконин және т. б. ғалымдар айналысты.

Бастауыш мектеп жасындағы психикалық дамуы тежелген балалардың ойлауын дамыту Н.Менчинскаяның еңбектерінде де айтылған. Ол ойлауды дамыту оқытумен тығыз көрнекі – бейнелі ойлау жалғаса береді. Баланың ойлауы туралы зерттеген П.Блонский былай деді: «Оқыту арқылы баланың ойлауы көрнекі ойлаудан абстракциялы ойлауға өтеді, сонымен бірге ойлау жүйелі, дұрыс және шындыққа жақын болады». Психикалық дамуы тежелген балалардың ойлау қызметінің дамуында да айқын артта қалушылықпен өзгешеліктері бар. Олардың барша ойлау формаларының артта қалуы байқалады, мектептегі оқудың басталуына қарай мұндай балаларда, әдетте әлі негізгі ойлау операциялары талдау, топтау, салыстыру, қорыту қалыптаспаған. Ойлау белсенділігінің төмендігі айқындалған. Е.Д. Хромскаяның айтуы

бойынша, психикалық дамуы тежелген балаларда көрнекі – бейнелік жәнәсөздік –логикалық түрлері сақталған.

Бастауыш буындағы оқу процесінде және оқушы тұлғасының қалыптасуындағы ойлаудың рөлін асыраыту қиын. Бастауыш мектепте негізгі білім базасы қалыптасады, балалар ақпаратты өздері іздеуге және табуға, назар аударуға, ақпаратты талдауға және жүйелеуге үйренеді. Мұның бәрі мектепте және жалпы өмірде одан әрі оқу үшін қажет болады. Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушылары ойлаудың бұл қасиеттерін қалыптастырмайды. Келесі сыныптарда оқуды жеңілдету үшін оларда ойлаудың осы қасиеттерін қалыптастыру қажет [5].

Ойлаудың дамуына әсер ететін барлық психикалық процестердің ішіндесөйлеудің даму деңгейінеерекше назар аударылады. Ойлаудың маңызды ерекшелігі–оның сөйлеумен ажырамас байланысы. Сөйлеу барлық психикалық функциялармен тығыз байланыстаекендігі белгілі, біртіндеп ойлаудың дамуына негіз болады және тұтастай алғанда тұлғаның дамуына әсер етеді. Л.С. Выготский сөйлеу дамуының ойлау құралдары мен баланың әлеуметтік–мәдени тәжірибесіне тәуелділігін атап өтті. Сөйлеуді дамыту процесінде бала ойлаудың символдық (тілдік) құралдарын игереді. Ойлаудың маңызды құралдарын игеру баланың айналасындағы ересектермен қарым–қатынас процесінде жүреді [6].

Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының оқу – танымдық дағдыларындағы ойлау қабілетін арнайы құрастырылған жаттығу, ойын түрлерімен дамытуға болады. Ойлауды дамыту ойын арқылы жүреді, өйткені бұл жетекші қызмет түрі. В. А. Сухомолинскийдің сөзімен айтар болсақ, «Ойынсыз ақыл ойдың қалыпты дамуы жоқ және болуы да мүмкін емес. Ойын дүниеге қарай ашылған үлкен жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірімен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады. Ойын дегеніміз – үшқын, білімге құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты.»Ойын – төзімділікті, алғырттықты, тапқырлықты, ұқыптылықты, ізденімпаздықты, іскерлікті, дүниетаным өрісінің көлемділігінің, көп білуді, сондай – ақ, басқа да толып жатқан сапалылық қасиеттердің қалыптастыруға үлкен мүмкіндігі бар педагогикалық тиімді әдістерінің бірі [7].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Лапшин В.А. Пузанов Б.П. Основы дефектологии . –М, 1990.
2. Специальная педагогика. Под ред. Н.М.Назаровой. –М, 2007.
3. https://www.defectologiya.pro/zhurnal/osobennosti_myishleniya_u_detej_mladshego_shko_inogo_vozrasta_s_zaderzhkoj_psixicheskogo_razvitiya/
4. Петровский, А. В. Психология / А. В. Петровский, М. Г.Ярошевский. – М.: Академия, 2000. – 512 с.
5. Правдина, О. В. Логопедия / О. В. Правдина. – М.: Просвещение,1993. – 548 с.
6. <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=895699>
7. <https://infourok.ru/oyin-mektep-zhasina-deyingi-balani-negizgi-isreketi2267748.html>

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ ТІРЕК-ҚИМЫЛ АППАРАТЫНЫҢ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ОҒАЛТУ ЖҰМЫСТАРЫ

Арбабаева А.Т., Сайлауова Т.Ғ.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды

Тірек-қимыл жүйесінің патологиясы – бұл тек моториканың ғана емес, сонымен бірге интеллектуалдық, сөйлеу, көру, есту қабілеттерінің бұзылысымен ауырлатылған ауру. Осы патологиясы бар баланың жеке басының даму ерекшеліктері және оның денсаулығына зиян келтіретін түрлі шектеулер оның жаппай жалпы білім беретін мектеп жағдайында өздігінен оқу жиі қиын болатынына әкеледі.

Соңғы жылдары мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеудің кедергісіз жүйесін құруға, оларды қоғамға біріктіруге деген ұмтылыс байқалады, бұл тек шетелде ғана